

Hvor går det europeiske sosialdemokratiet?

Jan Erik Grindheim, statsviter i Civita

Den franske presidentvalgkampen i april og mai 2017 er et symbol på noen av de grunnleggende endringene som har skjedd i vestlige demokratiers politiske landskap de siste 15 årene. I første valgomgang fikk den konservative kandidaten François Fillon 20 prosent av stemmene, venstresosialisten Jean-Luc Mélenchon 19,6 prosent og sosialdemokraten Benoît Hamon 6,4 prosent. Ingen av dem gikk videre til andre valgomgang. Det gjorde Emmanuel Macron, som med sitt nystartede sosialliberale sentrum-venstre-parti (enkelte vil si sentrum-høyre-parti) *En Marche – Fremad* – fikk 24 prosent av stemmene, og Marine Le Pen, lederen for det nasjonalistiske høyrepartiet *Front National*, som fikk 21,3 prosent av stemmene.¹

Europeisk politikk handler ikke lenger bare om konflikten mellom kapital og arbeid, høyre-venstre-aksen i de europeiske partisystemene, men i økende grad også politiske skillelinjer som modernitet versus tradisjon, globalisering versus proteksjonisme og elite versus folk. Noen ganger krysser disse skillelinjene hverandre, andre ganger er de sammenfallende. Men det tradisjonelle bildet, hvor kristelig-demokratiske og konservative partier dominerte høyresiden av det politiske landskapet mens sosialdemokratene regjerte til venstre, er falmet. I dag er høyresiden langt mer fragmentert og de store og dominerende sosialdemokratiske partiene ser ut til å ha mistet grepet om venstresiden.

En av grunnene til dette er at de tradisjonelle arbeiderklassevelgerne har forlatt de sosialdemokratiske partiene til fordel for mer ytterliggående partier på høyre- og venstresiden i europeisk politikk, mens den sosialdemokratiske velgerskaren i dag domineres av offentlig ansatte med høy utdanning. Spørsmålet jeg tar opp i dette essayet er om den moderate venstresiden – sosialdemokratiet i en eller annen reformert utgave – kan vinne tilbake sine tapte velgere og kapre noen nye med basis i tradisjonelle sosialdemokratiske verdier, eller om de på leting etter en ny politisk plattform og en ny velgerskare. I så fall: hvilken rolle kan samarbeidet i Den europeiske union (EU) spille for at sosialdemokratiet eventuelt skal kunne gjenvinne sin fordums storhet?

Sosialdemokratiet i europeisk perspektiv

Ideen om et forent Europa som vokste frem i de første årene etter andre verdenskrig, var et tverrpolitisk prosjekt i sentrum av europeisk politikk. Under sterkt press fra amerikanske myndigheter, som gjennom Marshall-planen (1948-1951) ville påvirke gjenoppbyggingen av det krigsherjede kontinentet, kom de statsbærende politiske elitene som hadde overlevd krigen sammen på tvers av nasjonale grenser og politiske skillelinjer, for å etablere en ny politisk orden i Europa, en orden basert på mellomstatlig samarbeid under oppsyn av overstatlige institusjoner.

Initiativet kom primært fra høyresiden i europeisk politikk, fra kristelig-demokratiske politiske profiler som Robert Schumann og Jean Monnet i Frankrike, Konrad Adenauer i Vest-Tyskland og Alcide De Gasperi i Italia, for ikke å glemme Storbritannias tidligere statsminister Winston Churchill, som allerede i 1930 hadde tatt til orde for et kontinentalt samarbeid om et Europas forente stater. Oppfordringen ble gjentatt i en tale på Universitetet i Zürich i 1946, og på en kongress om Europas fremtid som samlet 800 delegater i Den Haag i 1948, selv om Churchill hele tiden var skeptisk til om et slikt samarbeid skulle inkludere Storbritannia.

De sosialistiske og sosialdemokratiske partiene var mindre entusiastiske. Mange av dem så på det europeiske integrasjonsprosjektet som en kapitalistisk klubb, drevet frem av store internasjonale selskaper og amerikanske interesser utenfor politisk kontroll. Men venstresidens lunkne holdning var også grunnet i et forsvar av nasjonale interesser, spesielt i sosialpolitikken, og rundt spørsmål knyttet til reguleringer i arbeidsmarkedet. I Vest-Tyskland var sosialdemokratenes leder, Kurt Schumacher, skeptisk både til opprettelsen av Europarådet i 1949 og Schumann-planen om et fransk-tysk kull- og stålfelleskap i 1950. I Storbritannia mente lederen for arbeiderpartiet, Hugh Gaitskell, at hvis britene skulle gå med i EF i 1962, ville det være slutten på tusen års nasjonal historie.²

Venstresiden i Frankrike var mer positiv. Der var det også en ideologisk tradisjon fra mellomkrigstiden å bygge på. I 1929, året før Churchill fremmet sin idé om et Europas forente stater, holdt den franske sosialisten Aristide Briand en tale om behovet for en union av europeiske nasjoner. Etter andre verdenskrig var statsminister Guy Mollet sentral i forhandlingene som førte frem til Roma-traktaten i 1957. Her deltok også den belgiske sosialisten Paul-Henri Spaak. Han var arkitekten bak rapporten om opprettelsen av Det europeiske økonomiske samarbeidet EEC, som inngikk i Roma-traktaten sammen med Det europeiske kull- og stålfelleskapet (EKSF) og energisamarbeidet Euratom.³ I vertslandet Italia ville kommunisten Altiero Spinelli skape et føderalt Europa, hvor nasjonale særinteresser skulle underordnes de europeiske nasjonalstatenes felles arbeid for fred og frihet gjennom menneskerettigheter, demokrati og grenseoverskridende solidaritet.⁴

Samtidig var det som nevnt problematisk for de venstreorienterte partiene i Europa å bli assosiert med den liberale organisasjonsånden som rådet under amerikanernes internasjonale orden etter andre verdenskrig. Men da medlemskap i EF ble en måte å sikre overgangen til demokrati på i de tidligere fascistiske diktaturene i Hellas (1981), Portugal og Spania (1986), ble det stadig vanskeligere for partiene på venstresiden å være mot det europeiske integrasjonsprosjektet. Dessuten hadde den tyske sosialdemokraten Willy Brandts *Ostpolitik* på begynnelsen av 1970-tallet ført til en viss tilnærming overfor de kommunistisk kontrollerte landene i Øst-Europa. Dette styrket europapolitikkenes legitimitet på den vesteuropeiske venstresiden, mens det tidvis førte til sterke reaksjoner blant politikere på høyresiden, spesielt i tysk politikk.⁵

Den integrasjonsvennlige europapolitikken fra de første etterkrigsårene møtte motbør på 1960-tallet, spesielt i Frankrike fra den konservative presidenten Charles de Gaulle, som blant annet blokkerte for et britisk EF-medlemskap – og med det, Norges første EF-søknad i 1962. Det samme gjentok seg i 1967, mens det påfølgende tiåret ble preget av store økonomiske utfordringer i de europeiske landene. Dette satte samarbeidet i EF i skyggen av nasjonalstatlige forsøk på å drive en mer aktiv motkonjunkturpolitikk.

Bakgrunnen for de økonomiske utfordringene var to oljekriser på 1970-tallet. Den første i 1973, den andre i 1978–79. Begge var forårsaket av hendelser i Midtøsten og innstramninger i produksjonen fra de oljeproduserende landene i salgskartellet OPEC (Organisasjonen av oljeeksporterende land). Dette førte til mangel på olje og en påfølgende prisvekst på petroleumsprodukter, som i neste omgang ga seg utslag i en blanding av inflasjon og stagnasjon i de vestlige landenes økonomier – et fenomen kalt stagflasjon. Resultatet var sterk vekst i arbeidsledigheten og manglende bærekraft i den offentlige økonomien. Den sosialdemokratiske velferdsstatsmodellen fra 1950- og -60-årene kom under press. Fremtidsoptimismen som hadde rådet i de første gjenoppbyggingsårene etter krigen, ble avløst av en følelse av «overbelastning», «uregjerlighet» og «de-legitimering» av den sosialdemokratiske modellen.⁶ Også denne gangen søkte politiske krefter på høyresiden etter nye løsninger på europeisk nivå.

På begynnelsen av 1980-tallet tok den kristeligdemokratiske tyske forbundskansleren Helmut Kohl og Storbritannias konservative statsminister Margaret Thatcher opp igjen arbeidet med å styrke og videreutvikle ideen om et fullt integrert indre marked fra Roma-traktaten i 1957. På en felles pressekonferanse i London i november 1985 sa de to statslederne at Storbritannia og Tyskland i det store og hele var enige om den videre utviklingen av det europeiske samarbeidet, men at det var utfordringer knyttet til andre medlemsstater, spesielt når det gjaldt pengepolitikken.

Samtidig var det klart at Tyskland ønsket å utvide det politiske samarbeidet mellom medlemsstatene, mens Storbritannia var langt mer skeptisk til dette – i hvert fall statsminister Thatcher: «"European Union" means different things in different countries. That is one of the problems», sa Thatcher.⁷ Forskjellen gikk ikke bare mellom medlemsstatene, men også langs politiske skillelinjer på tvers av disse. På venstresiden var det politikere som så et behov for å møte den markedsøkonomiske logikken i det indre marked, og samkjøringen av de enkelte landenes handelspolitikk, med en sosial dimensjon i det europeiske samarbeidet. Denne nyorienteringen i europeisk politikk kom primært fra Frankrikes sosialistiske president François Mitterand og hans tidligere finansminister, Jacques Delors, som hadde tatt over presidentskapet i Europakommisjonen i 1985 og innledet det som ble kalt en sosial dialog mellom partene i arbeidslivet og Kommisjonen på overstatlig nivå.

På kongressen til Den europeiske faglige samorganisasjonen (ETUC) i Bournemouth i september 1988, foreslo Delors også innføringen av en sosial dimensjon i det europeiske samarbeidet. Denne skulle lede opp til og, bygge opp under, etableringen av Den europeiske union (EU) med Maastricht-traktaten i 1992:

The Governments and Parliaments of the twelve Member States have solemnly committed themselves through the Single European Act to such a framework. European unions and employers have also approved the objective of a truly common market, with their own conditions. This shared objective calls

for a concrete and productive social dialogue at the European level. That is the reason that I invited those concerned to relaunch this dialogue in January 1985.⁸

Delors' innsats endte i et felles charter i 30 punkter, med tittelen *Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers* i 1989. Charteret ble underskrevet av alle medlemsstatene unntatt Storbritannia, som først godtok det i 1998. Da hadde Tony Blair overtatt som britenes statsminister og presentert sin «tredje vei» for det han kalte New Labour. Ett av slagordene han brukte for å legitimere en langt sterkere vektlegging av det europeiske samarbeidet enn sin konservative forgjenger John Major, var «decentralise where possible, integrate where necessary.»⁹

Europa som en «tredje vei»

Med den sosiale dialog introduserte Delors et trepartssamarbeid i det europeiske integrasjonsprosjektet, som selv den britiske arbeiderbevegelsen kunne støtte opp om. Dette var med på å gi større grad av demokratisk legitimitet til det indre marked, Enhetsakten og hele det europeiske integrasjonsprosjektet. Men det ga seg ikke nødvendigvis utslag i økt støtte til de sosialdemokratiske partiene i Europa. Som vi ser av tabell 1, gikk de sosialdemokratiske partiene tilbake i Danmark, Frankrike, Nederland, Portugal, Spania, Sverige og Østerrike med i gjennomsnitt 8,7 prosentpoeng, mens sosialdemokratene i Finland, Hellas, Italia, Storbritannia, Tyskland og Ungarn opplevde en gjennomsnittlig vekst i støtten på 12,7 prosentpoeng.

Tabell 1 Oppslutningen om sosialdemokratiske partier før 1990 og etter 2000

Parti	% andel stemmer før 1990	% andel stemmer etter 2000	% endring
Danmark (SD)	37,4 (1990)	29,1 (2001)	- 8,3
Finland (SDP)	24,1 (1987)	24,5 (2003)	0,4
Frankrike (PS)	34,9 (1988)	24,1 (2002)	-10,8
Hellas (PASOK)	39,1 (1989)	43,8 (2000)	4,7
Italia (PSI/Olive)	14,3 (1987)	43,2 (2001)	28,9
Nederland (PvdA)	31,9 (1989)	15,1 (2002)	- 16,8
Polen (KOS/SLD)	27,1 (1989)*	41,0 (2001)	**
Portugal (PS)	51,3 (1987)	41,0 (2002)	- 10,3
Spania (PSOE)	39,9 (1989)	34,7 (2000)	- 5,2
Storbritannia (Labour)	30,8 (1987)	40,7 (2001)	9,9
Sverige (SAP)	43,2 (1988)	39,9 (2002)	- 3,3
Tyskland (SPD)	37,2 (1987)	38,5 (2002)	1,3
Ungarn (MSZP)	10,9 (1990)	42,1 (2002)	31,2
Østerrike (SPÖ)	42,8 (1990)	36,5 (2002)	- 6,3
Gjennomsnitt	33,44 %	34,86 %	1,42

* Andel stemmer ikke oppgitt, men andel mandater var 35,0 prosent. Tallet er ikke inkludert i gjennomsnittet.

** Ikke sammenlignbare tall.

Kilde: ParlGov (2017): «Elections». Lastet ned 19.04.2017, <http://www.parl.gov/explore/>.

Det er imidlertid store variasjoner mellom landene. I Italia, for eksempel, kom en vekst på 28,9 prosentpoeng primært fra at partier på venstresiden klarte å samarbeide i Olivenalliansen, mens det ungarske sosialdemokratiske partiet *Magyar Szocialista Párt* (MSZP) fikk en vekst fra 1990 til 2002 på 31,2 prosentpoeng. Partiet ble dannet i 1989, av den reformvennlige delen av det mer radikale MSZMP, som var blitt etablert under oppstanden i 1956, og ble et parti for det nye demokratiske Ungarn.

Tony Blairs New Labour var tett knyttet opp til Bill Clintons New Democrats i USA. De to statslederne snakket samme språk – bokstavelig og politisk – og ble fanebærerne for en nyorientering av den sosialdemokratiske delen av venstresiden i vestlige liberale demokratier rundt tusenårsskiftet. Målet var å gjenvinne velgernes støtte etter en kraftig nedgang i antall stemmer fra midten av 1980-tallet.

Dette skulle for det første skje gjennom større grad av markedsøkonomisk fleksibilitet og omfattende reformer i offentlig sektor, slik Tormod Hermansen-utvalget hadde tatt til orde for i den offentlige utredningen *En bedre organisert stat* i Norge allerede i 1989.¹⁰ For det andre skulle det skje gjennom innføringen av en ny form for medborgerskap, der innbyggerne ikke bare skulle ha politiske, sosiale og økonomiske rettigheter, men også plikter. I Norge ble dette kjent som arbeidslinjen i velferdsstaten – et prinsipp om at alle har rett til hjelp, dersom de trenger det, men også plikt til å søke arbeid, dersom de har mulighet til det. Det tredje elementet i Tony Blairs «tredje vei» var hvordan sosialdemokratiet skulle møte globaliseringen og presset den medførte på nasjonalstatlig politikk.

I en tale til det britiske arbeiderpartiet i Blackpool i 1998, foreslo Blair en dypere europeisk integrasjon og en form for europeisering av det sosialdemokratiske prosjektet, hvor det han kalte de konservatives isolasjonisme skulle erstattes av internasjonalisme, men ikke uten krav til EU om reformer og begrenset inngripen i medlemsstatenes interesser:

In this era, a new agenda: economies that compete on knowledge, on the creative power of the many, not the few; societies based on inclusion not division; countries that are internationalist not isolationist. This is the third way, our way of reconnecting people to political idealism in an age where political ideology is distrusted.¹¹

Professor Anthony Giddens, av mange regnet som mannen bak Blairs «tredje vei», sa i en senere kommentar til endringene i det britiske arbeiderpartiet at dette verken var et forsøk på å finne en middelvei mellom høyre og venstre i politikken, eller et prosjekt spesifikt for anglosaksisk politisk kultur. Det var et progressivt prosjekt i den revisjonistiske sosialdemokratiske tradisjonen etter Eduard Bernstein og Karl Kautsky.¹²

Da Blair holdt talen i Blackpool, hadde 13 av EUs daværende 15 medlemsstater rene sosialdemokratiske eller sentrum/venstre-regjeringer: I Frankrike regjerte statsminister Lionel Jospin i samboerskap med den konservative presidenten Jacques Chirac, i Italia ledet sosialdemokraten Romano Prodi Olivenalliansen og i Tyskland hadde sosialdemokratenes kanslerkandidat, Gerhard Schröder, vunnet valget få dager i forveien og innledet et samarbeid med *Die Grüne*.

De fire største medlemslandene i EU ble ledet av sosialdemokrater. Men ingen av dem hadde gått til valg på venstresidens tradisjonelle klassekamp. Tvert i mot hadde de tatt et oppgjør med selv de

mest moderate sosialdemokratiske sakene som tidligere hadde mobilisert velgerne langs skillelinjen mellom kapital og arbeid.

Som den svenske statsviteren Peo Hansen påpeker, lå det i Blairs «tredje vei» en omfavning av den kapitalistiske globaliseringen for ny vekst og utvikling. Dette nødvendiggjorde en liberalisering av tradisjonelle reguleringer i arbeidsmarkedet, og selv om Jospin hadde gått til valg i Frankrike med en kritikk av det han kalte nyliberalismen, skiftet han raskt til en langt mer næringsvennlig politikk da sosialistene kom i regjeringssposisjon. Dessuten gjennomførte han en omfattende privatisering av offentlig sektor. For Prodi gjaldt det å stå fast på en sårt tiltrengt modernisering av italiensk politikk og offentlig forvaltning.¹³

Det virkelige speilbildet av Tony Blair var likevel Tysklands forbundskansler fra 1998 til 2005, Gerhard Schröder. Han omformet det tyske sosialdemokratiske partiet SPD etter mønster av Blairs New Labour. I et felles notat fra juni 1998 med tittelen *Europe: The Third Way/Die Neue Mitte*, skriver Blair og Schröder at:

We share a common destiny within the European Union. We face the same challenges – to promote employment and prosperity, to offer every individual the opportunity to fulfil their unique potential, to combat social exclusion and poverty, to reconcile material progress with environmental sustainability and our responsibility to future generations, to tackle common problems that threaten the cohesion of society such as crime and drugs, and to make Europe a more effective force for good in the world.¹⁴

Det var ikke alle som bifalt en så radikal vending i det tradisjonsrike tyske sosialdemokratiet: Fra tradisjonell venstresidepolitikk med rigide reguleringer av arbeidsmarkedet og høye skatter, til en mer sentrumsorientert politikk, basert på sosiale reformer, deregulering og krav om kvalitetsforbedringer i offentlig sektor. Sterkest motstand møtte Schröder fra Oskar Lafontaine, som langt på vei hadde utformet og dirigert valgkampen for de tyske sosialdemokratene og vunnet frem på en nærmest uforsonlig linje overfor den kristeligdemokratiske motstanderen, Helmut Kohl.¹⁵

Som belønning fikk Lafontaine finansministerposten i Schröders regjering, men viste seg snart som en sterk motstander av sin sjefs liberale linje med skepsis overfor deler av det europeiske integrasjonsprosjektet, ikke minst euroen. Ifølge Lafontaine ville inflasjonsmålene i pengepolitikken, med påfølgende innstramninger i offentlige budsjetter, føre til et "race to the bottom" med lønnsdumping, skattedumping og velferdsdumping, som umulig kunne være det europeiske sosialdemokratiets svar på de utfordringene som fulgte med globaliseringen og gjennomføringen av EUs indre marked.

Etter hvert ble kritikken fra Lafontaine for sterk for Schröder og andre sosialdemokratiske tyske politikere og deres europeiske kolleger. I 1999 ble han bedt om å takke av som finansminister. Dermed kunne Schröder videreføre reformene av det tyske sosialdemokratiske partiet og dets politikk, en prosess som endte med den mest omfattende arbeidslivsreformen i tysk etterkrigshistorie, Agenda 2010 og Hartz IV, som trådte i kraft i 2005.

Med *Die Neue Mitte* og Agenda 2010 gjennomførte SPD en hestekur for tysk økonomi som førte til en omstrukturering av det tyske arbeidsmarkedet i en mer liberal og fleksibel retning. Ifølge avisen

Süddeutsche Zeitung gjorde dette sitt til at det er flere mennesker i arbeid i Tyskland i dag enn før den økonomiske krisen slo inn over Europa på slutten av 2000-tallet. I 2012 kalte avisen Schröder for eurokrisens vinner,¹⁶ men ikke uten å påpeke at det også er en bakside av denne medaljen med en økning i antall lavtlønnede og flere usikre arbeidsplasser. Det umiddelbare politiske resultatet av arbeidet med Agenda 2010 var imidlertid at Lafontaine forlot SPD og stilte som kandidat for *Linkspartei*, som ligger til venstre for sosialdemokratene, og at Schröder tapte valget mot kristeligdemokraten Angela Merkel i 2005.

Valget kom et år tidligere enn planlagt, fordi Schröder ba presidenten utskrive nyvalg – noe som er svært sjeldent i Tyskland. Den direkte årsaken til dette var at sosialdemokratene hadde tapt delstatsvalget i Nordrhein-Westfalen i mai 2005. Men det var også interne stridigheter i den rødgrønne alliansen og massiv motstand mot Agenda 2010 langt inn i det sosialdemokratiske partiet som gjorde at Schröder mente at han ikke hadde noen annen mulighet enn å utskrive nyvalg. Etter valgnederlaget i Tysklands mest folkerike stat, med 18 millioner innbyggere, klarte ikke den sosialdemokratiske forbundskansleren å regjere mot et kristeligdemokratisk flertall i Bundesrat, det tyske andre kammeret, som er satt sammen av representanter fra landets 16 delstater. Resultatet ble en stor koalisjon mellom de to kristeligdemokratiske partiene i Tyskland; CDU og CSU på den ene siden, og deres tradisjonelle politiske motstander SPD på den andre. Forbundskansler ble Angela Merkel,¹⁷ som er favoritt til å vinne nok et nasjonalt valg i Tyskland høsten 2017.

Sosialdemokratiets suksess

1990-tallets sosialdemokratiske suksess i Europa har flere forklaringer. For det første hadde det lyktes de sosialdemokratiske lederne i flere av EFs medlemsstater, og kommisjonspresident Jacques Delors, å innføre en sosial dimensjon i det europeiske samarbeidet i tiåret før. For det andre hadde Berlin-murens fall i 1989, og Sovjetunionens sammenbrudd i 1991, gitt helt nye muligheter for den europeiske venstresiden til å samle krefter på tvers av tidligere skillelinjer mellom øst og vest. For det tredje kom viktige sosialdemokratiske land som Finland, Sverige og Østerrike med i EU i 1995. Dette styrket ikke bare den sosiale dimensjonen i det europeiske samarbeidet, det var også viktig for utformingen av en europeisk tenkning om mulighetene for en felles europeisk utenriks- og sikkerhetspolitikk, siden dette var tre alliansefrie stater. For det fjerde ble sosialdemokratiet på 1990-tallet et moderne fellesskap som kunne være et alternativ til 1980-tallets individualisme. Ett av Tony Blairs mange mantra var «empowerment» - myndiggjøring av den enkelte: Hjelp til selvhjelp, som vi kaller det på norsk. Dette var et prinsipp som ikke bare skulle gjelde den enkelte, men også kommuner og regioner, derav slagordet «decentralise where possible, integrate where necessary». For det femte opplevde Europa større grad av økonomisk stabilitet på 1990-tallet enn i de oljekriserammede 1970- og -80-årene, da spesielt arbeidsledigheten steg og skattetrykket økte for vanlige lønsmottagere.

Samtidig flatet den økonomiske veksten ut i de 15 medlemslandene i EU, og det var flere økonomiske tilbakeslag enn fremsteg i 1990-årene. Dette talte ikke til de sosialdemokratiske regjeringenes fordel. Men en positiv utvikling i det politiske samarbeidet i EU etter iverksettelsen av Traktaten om Den europeiske union (Maastricht-traktaten) i 1993 var med på å sikre viktige økonomiske reformer, som gjennom en «tredje vei» (i varierende former) ble satt på den politiske dagsorden i EU og de enkelte

medlemsstatene. Dette styrket de sosialdemokratiske partienes legitimitet som styringspartier i et økonomisk sett utfordrende tiår.

Hva gikk galt?

2000-tallet står i sterk kontrast til tiåret før når det gjelder oppslutningen om sosialdemokratiske partier i europeisk politikk. Dersom vi sammenligner resultatet av det siste valget før 2000 med resultatet av det første valget etter 2010, ser vi av tabell 2 at andelen stemmer til de sosialdemokratiske partiene i Europa sank drastisk i løpet av tiåret. I samtlige land, unntatt Frankrike og Italia, opplevde de sosialdemokratiske partiene en nedgang i antall stemmer, og selv med 5,9 prosentpoengs vekst i Frankrike og 4,3 prosentpoeng i Italia, ble den gjennomsnittlige tilbakegangen i oppslutningen om sosialdemokratiske partier på 10,2 prosentpoeng for de 14 landene.

I Norge skjedde det en lignende utvikling. Arbeiderpartiet gikk fra 35 prosent av stemmene i 1997 til 30,8 prosent i 2013. Samtidig må vi huske at Arbeiderpartiet i 2001 bare fikk 24,3 prosent av stemmene, og med det gjorde sitt dårligste valg på mer enn 70 år. Forklaringen ligger i tapet av de tradisjonelle kjernevelgerne blant arbeidere i industrien. Noe av tilbakegangen kan forklares med strukturelle endringer, som bortfall av tradisjonelle industriarbeidsplasser, men også kulturelle faktorer spilte inn: For eksempel det at medlemmer i Landsorganisasjonen (LO) i Norge begynte å stemme på andre partier enn Arbeiderpartiet, i første rekke SV og FrP.

Tabell 2 Oppslutningen om sosialdemokratiske partier før 2000 og etter 2010

Parti	% andel stemmer før 2000	% andel stemmer etter 2010	% endring
Danmark (SD)	36,0 (1998)	24,9 (2011)	- 11,1
Finland (SDP)	22,9 (1999)	19,1 (2011)	- 3,8
Frankrike (PS)	23,5 (1997)	29,4 (2012)	5,9
Hellas (PASOK)	43,8 (2000)	13,2 (2012)	- 30,6
Italia (DS/DP)	21,1 (1996)	25,4 (2013)	4,3
Nederland (PvdA)	29,0 (1999)	19,6 (2010)	- 9,4
Polen (SLD)	27,1 (1997)	8,2 (2011)	- 19,9
Portugal (PS)	44,1 (1999)	28,1 (2011)	- 16,0
Spania (PSOE)	34,2 (2000)	28,8 (2011)	- 5,4
Storbritannia (Labour)	43,2 (1997)	29,0 (2010)	- 14,2
Sverige (SAP)	36,6 (1996)	30,7 (2010)	- 5,9
Tyskland (SPD)	40,9 (1998)	27,5 (2013)	- 15,2
Ungarn (MSZP)	32,9 (1998)	19,2 (2010)	- 13,6
Østerrike (SPÖ)	33,2 (1999)	26,8 (2013)	- 6,4
Gjennomsnitt	33,46 %	23,44 %	- 10,2

Kilde: David J. Bailey (2016), "The End of the European Left? Social Democracy, Hope, Disillusion, and Europe". Zone Books Near Futures Online, side 6. Lastet ned 23.03.2017, <http://nearfuturesonline.org/the-end-of-the-european-left-social-democracy-hope-disillusion-and-europe/>.

Nedgangen begynte allerede på 1980-tallet, da den prosentvise andelen av LO-medlemmer som stemte Arbeiderpartiet, varierte mellom 57,3 og 63,2 prosent, men det var katastrofevalget i 2001 som utgjorde den store forskjellen. Da svarte kun 32,8 prosent av LO-medlemmene at de stemte på Arbeiderpartiet, mens 18,1 prosent stemte Høyre, 16,5 prosent stemte SV, 10,7 prosent Kristelig Folkeparti og 10,4 prosent Frp. I 2009 var tilstanden for Arbeiderpartiet bedre igjen, med 49,8 prosent av LO-medlemmene blant sine velgere, men nå hadde trenden med støtten til fløypartiene satt seg: 10,7 av dem stemte SV og 18,2 prosent stemte FrP.¹⁸

Christoph Arndt har vist at en lignende utvikling skjedde i alle landene som opplevde en markant nedgang i støtten til sosialdemokratiske partier på 2000-tallet (kfr. Tabell 2), og at endringene i velgergrunnet deres skyldtes at den «tredje vei», som hadde sikret dem suksess i tiåret før, ikke kunne hindre de økonomiske problemene som oppstod med finanskrisen på slutten av tiåret.¹⁹

På slutten av 1990-tallet hadde de sosialdemokratiske partiene kapret velgere i sentrum av høyre-venstre-aksen med sin «tredje vei»-politikk, men samtidig ødelagt sin egen merkevare som et tydelig alternativ på venstresiden, hvor de stod på arbeidernes side av skillelinjen mellom eier og arbeider i politikken. Med store strukturelle endringer i det vi med en marxistisk tilnærming kan kalle «basis», oppstod det et misforhold til den partipolitiske «overbygningen» i samfunnet, som også ble forsterket av at stadig nye partialalternativer dukket opp og fragmenterte de bestående blokkene på høyre- og venstresiden i politikken: Feministpartier, regionale partier, grønne partier, partier som Silvio Berlusconi's *Forza Italia* (1993-2009), *Linkspartei* i Tyskland (2005) som ble til alliansen *Die Linke* i 2007, venstrealliansen *Syriza* (2004) i Hellas, anti-systempartier som det svenske *Piratpartiet* (2006) eller *Femstjernerpartiet* til komikeren Beppe Grillo i Italia (2009). Dette tæret ikke bare på forholdet mellom de sosialdemokratiske partiene og deres velgere, men utfordret også koherensen i deres ideologiske profil og truet deres organisatoriske roller i de politiske beslutningsprosessene.²⁰

Den mest langvarige flukten fra sosialdemokratiet har likevel skjedd til partier på ytterste høyre og venstre fløy, som i mange tilfeller ble dannet mens sosialdemokratiet fremdeles hadde et sterkt grep om velgerne på 1970- og -80-tallet, for eksempel SV og FrP i Norge. Her er det imidlertid store forskjeller på nord og sør i Europa. I sør har de markeds skeptiske partiene på venstresiden gradvis fått økt støtte på bekostning av de tradisjonelle sosialdemokratiske partiene, mens det i nord er antiimmigrasjonspartier på høyresiden som ser ut til å ta flest stemmer fra både sosialdemokratene og sentrum-høyre-partier, som gjennom sin catch-all-strategi har kjempet om de samme velgerne i sentrum av politikken.

The Economist forklarer disse endringene i oppslutning med fire årsaker. For det første er sosialdemokratiets politiske suksess, gjennom etableringen av moderne nasjonalstatlige velferdsstater i Europa, basert på en institusjonell omfordeling av ressurser gjennom kollektive ordninger med individuelle løsninger som også sentrum-høyre-partiene har støttet. For det andre er det strukturelle endringer i økonomien, som har revet bort mye av mobiliseringsgrunnet for de sosialdemokratiske partiene gjennom bortfallet av tradisjonelle industriarbeidsplasser til fordel for servicenæring, som også har gitt seg utslag i en reduksjon i statlig eierskap til fordel for markedsløsninger i privat sektor. For det tredje er det en redusert frykt blant velgerne for å

tilkjennegi mer ekstreme politiske holdninger. Her skjedde det noe etter Berlin-murens fall i 1989, den kalde krigens slutt og Sovjetunionens oppløsning i 1991. Dette gjorde det politiske landskapet bredere, og historiske føringer på den politiske debatten, for eksempel knyttet til spørsmål om menneskeverd og migrasjon, forsvant, og nye politiske skillelinjer oppstod. For det fjerde er det endringer i klassestrukturen og klasseidentiteten til europeiske velgere.

I en undersøkelse utført av BBC i 2013, viste det seg at bare rundt en tredjedel av britiske velgere så på seg selv som en del av den tradisjonelle arbeider- eller middelklassen. Resten passer bedre inn i hybride kategorier av klasse som «new affluent workers», «technical middle class» og «emergent service workers». I tillegg viste undersøkelsen at ungdom skaper sine egne kollektive identiteter knyttet til kommunikasjon via sosiale medier. Disse bryter med den tradisjonelle inndelingen av samfunnet i klasser og virker inn på måten de organiserer seg på. Ungdom er mer opptatt av å delta i bevegelser enn formelle organisasjoner, som de politiske partiene.²¹

Nye identiteter²²

Disse endringene har ikke bare gått utover de sosialdemokratiske partiene i Europa, men også de tradisjonelle sentrum-høyrepartiene i den kristeligdemokratiske og konservative partifamilien, som har sittet med politisk ansvar i store deler av tiden etter andre verdenskrig. Situasjonen er likevel verst for de sosialdemokratiske partiene, som i enkelte land nærmest er blitt utradert ved de siste valgene. Ett eksempel er det nederlandske arbeiderpartiet PvDA (*Partij van de Arbeid*), som har gått tilbake fra en oppslutning på 24,8 prosent ved valget i 2012 til 5,7 prosent ved valget i mars 2017.

I de større byene og mindre universitets- og høyskolebyer har PvDA tapt sine tradisjonelt sosialliberale velgere til partiene D66 og *GroenLinks*, som ved valget i 2017 fikk 21,3 prosent av stemmene tilsammen, mens velgerne i typiske arbeiderklassebyer, som Rotterdam, har gått til Geert Wilders *Partij voor de Vrijheid* (PVV), som er svært skeptisk til innvandring med spesiell brodd mot muslimske innvandrere. Ved valget i mars 2017 fikk PVV 13,1 prosent av stemmene og ble Nederlands nest største parti. Men den liberale seierherren Mark Rutte fra *Volkspartij voor Vriheid en Democratie* (VVD) har utelukket at Wilders vil bli med i noen koalisjonsregjering.²³

Mens kristeligdemokratiske og konservative partier dominerte høyresiden av det politiske landskapet de femti første årene etter andre verdenskrig og sosialdemokratene regjerte til venstre, er situasjonen helt annerledes i dag. D66 og PVV kan sammenlignes med Emmanuel Macrons liberale sentrum-venstre-parti *En Marche* – Fremad og Marine Le Pens nasjonalistiske høyrepartiet *Front National*, som vi innledningsvis så at fikk henholdsvis 24 og 21,3 prosent av stemmene i første runde av det franske presidentvalget, to uker etter valget i Nederland. Den politiske utviklingen i de to landene viser at europeisk politikk ikke lenger først og fremst handler om konflikten mellom kapital og arbeid, høyre-venstre-aksen i de europeiske partisystemene, men kanskje like mye modernitet og tradisjon, globalisering og proteksjonisme, elite og folk.

Blant de moderne partiene som omfavner globaliseringen og et forpliktende samarbeid i EU – men ofte blir stemplet som elitistiske, finner vi alt fra Ruttets høyreliberale VVP til Macrons sosialliberale *En Marche*. Mens gruppen av partier som verdsetter mer tradisjonelle verdier og vil ha mer nasjonal-

statlig proteksjonisme ofte sees på som populistiske partier som representerer «folket», slik Wilders PVV og Le Pens *Front National* gjør i Nederland og Frankrike, og partier som Dansk Folkeparti, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Sannfinnene og Sverigedemokratene i de nordiske landene. Disse partiene er i mer eller mindre grad kritiske til EU og opptatt av at internasjonale relasjoner mellom stater bør være basert på det de kaller nasjonale interesser og bilaterale avtaler fremfor multilateralt samarbeid som det EU og EØS-avtalen er bygget opp på.

Dette ser i mange tilfeller ut til å fenge arbeiderklassevelgere som tradisjonelt har stemt sosialdemokratisk, mer enn den ny-progressive «tredje vei» de sosialdemokratiske partiene har fulgt i kjølvannet av Blairs og Schröders suksess på slutten av 1990-tallet. Mens såkalte venstrepopulistiske partier som *Syriza* i Hellas og *Podemos* i Spania har klart å kapre velgere fra sine sosialdemokratiske konkurrenter, uten å angripe verken EU eller immigrasjonspolitikken, men ved å vektlegge behovet for en sterkere satsning på en sosial dimensjon i det europeiske samarbeidet som motvekt til den tiltagende globaliseringen.

Michael Bröning i tidsskriftet *Foreign Affairs* mener populismens fremvekst i Europa kan tilbakeføres til to omfattende utfordringer: Økende migrasjon og eurosamarbeidet.²⁴ Den økende migrasjonen, som nådde en foreløpig topp i 2015 med mer enn en million mennesker som kom til Europa, ser imidlertid bare ut til å gagne partiene ytterst til høyre i de økonomisk mest utviklede landene med de best utbygde velferdsstatene i Europa: De nordiske landene pluss Frankrike, Nederland, Storbritannia, Sveits og Østerrike. Mens de landene som sterkest har følt migrasjonen på kroppen, Hellas, Italia og Spania, i mindre grad har sett slike politiske strømninger utvikle seg, men i stedet har opplevd at velgerne har gått til venstre for å finne løsninger på de problemene disse landene har vært oppe i som følge av utfordringene i eurosamarbeidet. Dette har også tæret på de sosialdemokratiske partienes oppslutning i Hellas og Spania, mens dagens sosialdemokratiske parti i Italia, *Partito Democratico*, som ledes av Matteo Renzi, har klart å holde på en fjerdedel av de italienske velgerne fra 2000-tallet og frem til i dag.

I det siste italienske valget fikk sosialdemokratene 25,4 prosent av stemmene, mens deres søsterpartier i Hellas og Spania har sett en kontinuerlig nedgang de siste tyve årene. På 1990-tallet var støtten til det spanske sosialdemokratiske partiet PSOE på rundt 35 prosent, mens de i det siste valget høsten 2016 kun oppnådde 28,8 prosent, etter å ha ligget godt over 40 prosent i valgene i 2004 og 2008. I Hellas har utviklingen vært enda verre. Mens det sosialdemokratiske partiet PASOK fikk rundt 40 prosent av stemmene til og med valget i 2009, da de endte på 43,92 prosent av stemmene, raste de ned til bare 6,28 prosent i 2016, da de var i en valgallianse med venstrepartiet DIMAR.

I de økonomisk sett mindre utviklede landene sør i Europa går altså velgerne fra sentrum-venstre mot venstre, mens det er motsatt i de økonomisk sett mer utviklede landene lenger nord. Dette kan ha sammenheng med at eurosamarbeidet har skapt større utfordringer i sør enn i nord, siden flere av de nordlige landene, hvor partier ytterst til høyre har styrket seg, ikke er med i eurosamarbeidet. Men da skulle vi tro at partiene til venstre som har vært i vekst i Sør-Europa, skulle være motstandere av EU. Det er de ikke. Det er derfor vanskelig å se på EU-medlemskap og en aktiv europapolitikk som en fellesnevner for sosialdemokratiets tilbakegang i Europa.

For mye eller for lite sosialdemokrati?

De sosialdemokratiske partiene i Europa har gjennomlevd to bølger av suksess de siste 20 årene, den første på slutten av 1990-tallet, den andre 10 år senere. Etter begge kom det en tilbakegang. Den siste var langt verre enn den første. Som vi har sett tidligere, hadde 13 av 15 EU-land sosialdemokratiske regjeringer på slutten av 1990-tallet, der Blair og Schröders «tredje vei» var inspirasjonskilden for de fleste av dem. I 2003 skrev Anthony Giddens at tilbakegangen som fulgte, ikke var et resultat av at Blair og Schröders redefinisjon av sosialdemokratiet hadde feilet, men at «tredje vei»-politikken ikke hadde fått nok gjennomslag: «The electoral setbacks of the centre left came not from the fact that the third way failed, but because it was not embraced actively enough.»²⁵

Regjeringer og partier som av ulike grunner ikke hadde gått langt nok i å gjennomføre sosiale reformer, deregulering og effektivisering av offentlig sektor – slik Giddens hadde anbefalt i boken *The Third Way* i 1998,²⁶ tapte valgene og mistet etterhvert makten. Enkelte av dem var for eksempel ikke villige til å gjennomføre det Giddens så på som helt nødvendige reformer i arbeidsmarkedet, og var av den grunn med på å opprettholde en langt høyere arbeidsløshet enn nødvendig. Andre partier svarte ikke på velgernes frykt for økende kriminalitet og immigrasjon. De prøvde først å arbeide seg inn på disse saksområdene etter at partier på ytterste høyrefløy hadde begynt å sanke stemmer blant velgerne deres. Da var det for sent.

Giddens mente likevel at kjerneverdiene i den «tredje vei» var riktig å gjennomføre for å få til en nødvendig nyorientering av sosialdemokratiet på 1990-tallet, og at de burde være med videre som en del av en ny progressiv form for sosialdemokrati. I 2003 uttalte Giddens at det etter hans mening var riktig:

- å utfordre den tradisjonelle venstretenkningen
- å nå nye middelklassegrupper og støtte enkeltmenneskers aspirasjoner
- å forkaste den tradisjonelle «beskatning og bruk»-mentaliteten
- å knytte rettigheter til plikter som grunnlag for en ny sosial kontrakt
- å fremme arbeid fremfor støtte, som i arbeidslinjen i norsk politikk
- å gjennomføre de velferdsreformene som måtte til for å oppnå dette
- å tilpasse politikken til den nye kunnskapsøkonomien
- å finne nye politiske løsninger på den tiltagende globaliseringen²⁷

Problemet var at den «tredje vei» i for stor grad ble utviklet som en motvekt til den nyliberale politikken på 1980-tallet, mer drevet av hva den var mot enn hva den var for. Det som trengtes, var snarere en ideologisk opprustning gjennom etableringen av nye begreper og politiske perspektiver på hva sosialdemokratiet skulle være i en ny tid. Sosialdemokratiet måtte fortsette å tenke radikalt, sa Giddens i 2003, men radikalt måtte bety å være åpen for nye ideer og ikke dvele ved det gamle. Han kalte det et nyprogressivt sosialdemokrati, som vektlegger:

- en sterk offentlig sfære hvor staten spiller en sentral rolle
- en blomstrende markedsøkonomi

- et pluralistisk og inkluderende samfunn
- et kosmopolitisk syn på verden basert på folkerettens prinsipper²⁸

Utfordringen for denne formen for sosialdemokrati er at den omfavnes av en rekke politiske krefter i et liberalt demokrati og derved ikke fremstår som noe særegent sosialdemokratisk. Det sier Bo Rothstein og Sven Steinmo, som mener at de sosialdemokratiske partienes styrke også er deres svakhet. De har aldri strebet mot å oppnå et utopia, men tvert i mot vært del av en politisk bevegelse, forankret i et konkret og pragmatisk syn på politikk og samfunn, hvor visjonen har vært å drive en realistisk politikk i forhold til hva som er mulig å få til med de ressursene et samfunn klarer å opparbeide seg. Når dette prosjektet har lyktes, har grunnlaget for dets eksistens forsvunnet, og drivkreftene og interessentene bak har mistet kontrollen over utviklingen.²⁹

Dette betyr ikke at det sosialdemokratiske prosjektet har vært mislykket, men at det tvert imot har lyktes. For det første har sosialdemokratiet handlet om å nå alle i samfunnet gjennom å utvikle et sett av rettigheter, som garanteres gjennom kollektive institusjoner med individuelle løsninger. Et slikt syn sammenfaller langt på vei med de grunnleggende verdiene i et liberalt demokrati, slik for eksempel Amartya Sen sier at sosial rettferdighet handler om at alle har noen «grunnleggende ferdigheter» og John Rawls sier at alle bør ha lik tilgang til å oppnå noen «grunnleggende goder».

For det andre har sosialdemokratiet hatt som mål å temme markedøkonomien, ikke erstatte den. Dette innebærer et positivt syn på frihandel, frie arbeidsmarkeder og økonomisk konkurranse, men ikke uten offentlige reguleringer for å få det markedøkonomiske systemet til å fungere så optimalt som mulig. Det sentrale elementet i sosialdemokratiet har alltid vært at «alle skal med» - også de rike, slik at samfunnet opplever og kan sikre en økonomisk vekst som skaper et grunnlag for at politikerne har ressurser å fordele. «Social solidarity eventually came to mean solidarity among all people, not just the working class», sier Rothstein og Steinmo.³⁰

For det tredje har sosialdemokratiet forpliktet seg til å drive en sosialt progressiv politikk, som ikke baserer seg på opprettholdelsen av status quo eller en eller annen idealisert likevekt, slik populistiske partier på høyresiden ofte henfaller til, eller et utopia, som deres venstreradikale motparter forfekter. Sosialdemokratiets mål har vært å gi hver og en i samfunnet like muligheter til å kunne få kontroll over eget liv. Som resultat har vi sett at enkelte sosialdemokratiske samfunn har utviklet seg til de mest liberale i verden når det gjelder statens fokus på individuelle rettigheter.

De nordiske landene, med sine tradisjonelt sterke og statsbærende sosialdemokratiske partier, kan tjene som eksempel på hvordan en grunnleggende rettsstatlig og demokratisk politisk tankegang, kombinert med en bærekraftig markedøkonomi, kan fremme en kulturell og samfunnsmessig modernitet og tillit. Undersøkelser viser for eksempel at de tre nordiske EU-landene Danmark, Finland og Sverige skårer langt høyere på tilliten til nasjonalstatlige politiske institusjoner enn resten av Europa. I 2013 sa 63 prosent i disse tre landene at de hadde tillit til sine nasjonale parlamenter, mens tallene for resten av Vest-Europa var 39 prosent, Sør-Europa 19 prosent og Sentral- og Øst-Europa 17 prosent.³¹

Utfordringen for de sosialdemokratiske partiene er at de gjennom å ha fremmet sin politikk innen rammene av det liberale demokratiets institusjoner, ser ut til å ha revet grunnen under sin egen eksistens. Som Rothstein og Steinmo sier det, er ikke sosialdemokratiets krise at modellen deres ikke lenger fungerer, men det motsatte. Satt på spissen har den moderne velferdsstaten kanskje ført til for mye sosialdemokrati. Som den sosialdemokratiske statsministeren Joseph Muscat på Malta sier om dagens universalistiske velferdsstater: «Is anyone contesting that people should have a pension?»³² Troen på kampen for et bedre samfunn er blitt erstattet av frykten for å miste det vi har.

Derfor står også sosialdemokratiets universalistiske modell overfor to grunnleggende utfordringer fremover, sier Rothstein og Steinmo. Den første er hvordan de sosialdemokratiske partiene skal gjenvinne støtte hos de anti-immigrasjonsvelgerne som i dag stemmer på partier til høyre for de tradisjonelle kristeligdemokratiske og konservative partiene. Disse partiene er ikke anti-velferdspartier eller motstandere av en offentlig helse- og sosialpolitikk, men de mener innvandrere ikke er en del av det universelle borgergrunnlaget for den sosialdemokratiske modellen. De danske sosialdemokratene har for eksempel valgt å inngå i et samarbeid med Dansk Folkeparti om en innstramning i innvandringspolitikken, som mange i Danmark ser på som den eneste veien tilbake til makten for sosialdemokratiet.

Dette synet forsterkes av en sterk kobling mellom den moderne nasjonalstaten som vokste frem i de første årene etter andre verdenskrig, og de sosialdemokratiske partienes gjenoppbyggingspolitikk. I kampen for et bedre samfunn ble individuelle velferdsrettigheter det håndfaste beviset på sosialdemokratiets modernistiske rasjonalitet, samtidig som det styrket den nasjonalstatlige velferdsstatens kollektive solidaritet og la grunnlaget for disse partienes demokratiske legitimitet. En av de utfordringene de sosialdemokratiske partiene derfor må finne en løsning på, er hvordan de skal vinne støtte for den universalistiske modellen i kulturelt sett langt mer heterogene samfunn enn de opprinnelig opererte i.

Den andre utfordringen Rothstein og Steinmo griper fatt i, er trusselen mot de sosialdemokratiske partiene fra partier til venstre for dem, som favoriserer de de kaller minoritetspolitikk fremfor majoritetspolitikk. Den universelle velferdsstatsmodellen, som i de fleste europeiske landene er et kompromiss mellom sosialdemokratiske og konservative, kristeligdemokratiske og liberale partier – sentrum-venstre og sentrum-høyre langs den tradisjonelle høyre-venstre-aksen – er basert på en majoritetstenkning, mens partiene til venstre, og deler av venstresiden i de sosialdemokratiske partiene, er mer opptatt av det som har fått navnet identitetspolitikk. For dem er det viktigere hvilken etnisk bakgrunn du har, hvilken seksuell orientering du tilhører eller hva slags livsførsel du ønsker å føre, enn om du skal ha like muligheter med andre i samfunnet. En slik politisk diskurs er vanskelig å forene med det sosialdemokratiske prinsippet om universalisme.

Fra massepartier til styringspartnere?

I mai 2017 ble 11 regjeringer i EUs 28 medlemsland ledet av sosialdemokratiske statsministre. Seks av disse regjeringene er storkoalisjoner som inkluderer liberale eller kristeligdemokratiske og konservative partier, eller begge deler. I tillegg inngår sosialdemokratiske partier i tre koalisjonsregjeringer de ikke leder, som vi ser av tabell 3.

Tabell 3 Regjeringspartier og regjeringskonstellasjoner i Europa 2017

LAND	STATSMINISTER	REGJERINGSTYPE	INN
BELGIA	Charles Michel (Mouvement Réformateur)	Liberalkonservativ koalisjon	2014
BULGARIA	Boiko Borisov (Borgere for Bulgaria: GERB)	Sentrum-høyre *	2017
DANMARK	Lars Løkke Rasmussen (Venstre)	Liberalkonservativ koalisjon	2016
ESTLAND	Jüri Ratas (Eesti Keskerakond) (sos.dem.)	Storkoalisjon sos.dem./kons.	2016
FINLAND	Juha Sioilä (Suomen Keskusta) (agrarparti)	Agrarkonservativ koalisjon	2015
FRANKRIKE	Édouard Philippe (Les Républicains) (kons.)	Storkoalisjon liberal/venstre/grønn	2017
HELLAS	Alexis Tsipras (Syriza) (venstrekoalisjon)	Storkoalisjon venstre/nasj.kons.	2015
IRLAND	Enda Kennedy (Fine Gael) (krist.dem.)	Ettparti mindretallsregjering	2016
ITALIA	Paolo Gentiloni (PD) ** (sos.dem.)	Storkoalisjon sos.dem./lib./kons.	2016
KROATIA	Andrej Plenkovi (HDZ) ***	Høyrekoalisjon (krist./kons.)	2016
KYPROS	Nikos Anastasiades (DISY) (kons.) ****	Konservativliberal koalisjon	2016
LATVIA	Māris Kucinskis (Vienotība) (kons.)	Konservativagrar koalisjon i	2016
LITAUEN	Saulius Skvernelis (LVLS) (agrar) ii	Koalisjon agrar/sos.dem.	2016
LUXEMBOURG	Xavier Bettel (Demokratesch Partei (lib.))	Storkoalisjon lib./sos.dem./grønn	2013
MALTA	Joseph Muscat (Partit Laburista) (sos.dem.)	Ettparti flertallsregjering	2013
NEDERLAND	Mark Rutte (VVP) (lib.)	Storkoalisjon under diskusjon	2017
NORGE	Erna Solberg (Høyre) (kons.)	Liberal- og nasjonalkonservativ koalisjon	2013
POLEN	Beata Szydło (PiS) (kons.) iii	Ettparti flertallsregjering	2015
PORTUGAL	António Costa (PS) (sos.dem.) iiiii	Ettparti mindretallsregjering	2015
ROMANIA	Sorin Grindeanu (PSD) (sos.dem.) x	Storkoalisjon sos.dem./lib.	2017
SLOVAKIA	Robert Fico (Smer) (sos.dem.)	Storkoalisjon sos.dem./kons. xx	2016
SLOVENIA	Miro Cerar (Stranka Mira Ceraja) (sos.dem.)	Sosialdemokratisk koalisjon	2014
SPANIA	Mariano Rajoy (Partido Popular) (kons.)	Ettparti mindretallsregjering	2016
STORBRIANNIA	Theresa May (Conservative Party) (kons.)	Ettparti flertallsregjering	2016
SVERIGE	Stefan Löfven (Socialdemokraterna)	Rødgrønn koalisjon	2014
TSJEKKISKE REP.	Bohuslav Sobotka (CSSD) (sos.dem.) xxx	Storkoalisjon sos.dem./lib./kons.	2014
TYSKLAND	Angela Merkel (CDU) (krist.dem.) xxxx	Storkoalisjon krist.dem./sos.dem.	2013
UNGARN	Viktor Orbán (Fidesz) (kons.)	Konservativ koalisjon	2014
ØSTERRIKE	Christian Kern (SPO) (sos.dem.) #	Storkoalisjon sos.dem./krist.dem.	2016

* Borisov ble statsminister 4. mai 2017, men har ikke fått etablert en koalisjonsregjering pr. 4. mai 2017.

** PD = Partito Democratico (Democratic Party).

*** HDZ = Hrvatska demokratska zajednica (Croatian Democratic Union).

**** DISY = Dimokratikós Sinayermós (Democratic Rally).

i Inkluderer også en nasjonalkonservativ partialallianse av National Alliance og For Fatherland and Freedom.

ii LVLS = Lietuvos valstieciu sajunga (Lithuanian Peasant Union).

iii PiS = Prawo i Sprawiedliwosc (Law and Justice).

iiii PS = Partido Socialista (Socialist Party).

x PSD = Partidul Social Democrat (Social Democratic Party).

xx Inkluderer også et nasjonalkonservativt parti.

xxx CSSD = Česká strana sociálne demokratická (Czech Social Democratic Party).

xxxx CDU = Christlich Demokratische Union (Christian Democratic Union).

SPO = Sozialdemokratische Partei Österreichs (Social Democratic Party of Austria).

Kilde: ParlGov (2017): "Cabinets". Lastet ned 4.05.2017, <http://www.parlgov.org/explore/>.

De sosialdemokratiske partiene er utvilsomt svekket når det gjelder velgeroppslutning i dagens Europa, men de har fremdeles en hånd på rattet i flere av de europeiske landenes regjeringer, og de har gjentatte ganger vist evne til å forandre sin politikk i tråd med endringer i omgivelsene. Ikke minst når det gjelder utviklingen i EU, hvor de var mer skeptiske enn de kristeligdemokratiske og konservative partiene i de første årene etter andre verdenskrig, men hvor de over tid har vært med på å demokratisere dette samarbeidet gjennom ideen om en sosial dialog, som etter hvert er blitt til en sosial dimensjon i det europeiske samarbeidet mellom EUs 28 medlemsstater.

Med den migrasjonen Europa vil oppleve fremover, og de strukturelle og kulturelle utfordringene dette fører til for de rettighetsbaserte europeiske velferdsstatene, er det åpenbart at en sosialdemokratisk strategi for fremtiden ikke ligger i nasjonalstatlige løsninger, men en fortsatt styrking av det mellom- og overstatlige samarbeidet i EU. Sosialdemokratiets tre pilarer har vært at «alle skal med» (også de rike), at «markedsøkonomien må temmes» (ikke erstattes), og at «politikken må være progressiv» (ikke regressiv eller tilbakeskuende). I en globalisert verden hvor ny teknologi og nye arbeidsmåter endrer samfunnets strukturelle basis hele tiden, og global migrasjon endrer kulturen, må også overbygningen – de politiske institusjonene, prosessene og den politikken de produserer – være tilpasset det samfunnet de er til for. Spørsmålet er om de sosialdemokratiske partiene i Europa kan vinne tilbake sine tapte velgere og vinne nye, uten å gå utover nasjonalstatens institusjonelle rammer.

Konklusjon

Dersom de sosialdemokratiske partiene igjen skal oppnå regjeringsmakt i Europa, har de antagelig to strategiske muligheter som snarere er komplementære enn gjensidig utelukkende. Enten må de søke allianser på tvers av den tradisjonelle skillelinjen mellom eier og arbeider, klasseskillelinjen som definerte de sosialdemokratiske partienes fremvekst, eller de må finne tilbake til de tradisjonelle sosialdemokratiske verdiene som ligger i universelle velferdsordninger, en regulert markedsøkonomi og fremtidsrettet politisk pragmatisme for å styrke sin egen ideologiske basis.

Problemet med det andre alternativet er at selv om de sosialdemokratiske partiene har mistet oppslutning blant velgerne, er ikke denne samfunnsmodellen gått ut på dato. Tvert imot er den akseptert av det store flertallet av velgerne i de moderne europeiske velferdsstatene, og dermed også de andre partiene. Spørsmålet er derfor om de sosialdemokratiske partiene noen gang vil kunne komme tilbake til en oppslutning på mellom 30 og 40 prosent av velgerne, eller om de må belage seg på en fremtid hvor de har støtte fra mellom 10 og 20 prosent. Hvis dette er tilfellet, er kanskje det første alternativet – å se på seg selv som en styringsdyktig koalisjonspartner sammen med konservative, kristeligdemokratiske og liberale politiske partier et mer realistisk alternativ.

Langs konfliktlinjene modernitet versus tradisjon, globalisering versus proteksjonisme, elite versus folk, må de sosialdemokratiske partiene utvikle en fremtidsrettet majoritetspolitikk som får folk flest til å tro på at fremtiden ligger i å takle moderniteten og globaliseringen i fellesskap mellom de europeiske landene, og ikke ved å skue tilbake i tid til nasjonalstatlige tradisjoner og proteksjonisme. Men om denne strategien skal følge den moderne sosialliberale sentrum-venstre-linjen til Emmanuel Macron i Frankrike, eller den venstreradikale linjen til Jeremy Corbyn i britiske Labour

er ikke godt å si når begge gjorde et brakvalg i år fra helt motsatt side av høyre-venstre-aksen i den europeiske sosialdemokratiske partifamilien. Mens Macron gjorde rent bord i presidentvalgets andre valgongang og fikk flertall i valget til nasjonalforsamlingen i Frankrike i mai og juni i år, sørget Corbyn for partiets største fremgang siden forrige valg etter andre verdenskrig og en økning i antall sosialdemokratiske mandater for første gang siden 1997, om enn ikke flertall i det britiske underhuset.³³ Hvor går det europeiske sosialdemokratiet?

Takk til Kristin Clemet, Marius Doksheim og Mathilde Fasting for verdifulle kommentarer til notatet.

Forfatter: Notatet er skrevet av Jan Erik Grindheim, PhD og Cand. Polit. i sammenlignende politikk, førsteamanuensis i organisasjon og ledelse, og prosjektmedarbeider i Civita.

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, for å fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjonsforfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på janerik@civita.no eller civita@civita.no.

Sluttnoter

- 1 "Présidentielle 2017: dans quels départements et communes les candidats du premier tour ont-ils fait leurs meilleurs résultats?". *Le Monde* 24. April 2017. Lastet ned 27.04.2017, http://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2017/04/24/presidentielle-ou-les-candidats-du-premier-tour-ont-ils-fait-leurs-meilleurs-scores_5116415_4355770.html.
- 2 David J. Bailey, "The End of the European Left? Social Democracy, Hope, Disillusion, and Europe" i *Zone Books Near Futures Online*, 2016. Lastet ned 23.03.2017, <http://nearfuturesonline.org/the-end-of-the-european-left-social-democracy-hope-disillusion-and-europe/>.
- 3 I boken *Fryktens kontinent – hvordan europeerne begynte å stole på hverandre* (Oslo: Frekk Forlag, 2016), viser Victoria Martin de la Torre også til hvordan Be-Ne-Lux-landenes samarbeid ble en modell for utviklingen av det europeiske økonomiske samarbeidet i EEC, og hvordan dette på nasjonalstatlig nivå var resultatet av politiske kompromisser mellom høyre- og venstresiden i politikken.
- 4 Sammen med Ernesto Rossi, Eugenio Colorni og Ursula Hirschmann skrev Altiero Spinelli et manifest for et føderalt Europa mens han satt i fascistenes fangenskap på øya Ventotene under andre verdenskrig. Manifestet var med på å prege store deler av den sydeuropeiske venstresidens tankegodt om et forent Europa etter krigen. Se «Altiero Spinelli: il manifesto di Ventotene». *RaiStoria*. Lastet ned 21.04.2017, <http://www.raistoria.rai.it/articoli/altiero-spinelli-il-manifesto-di-ventotene/3105/default.aspx>.
- 5 Olaf Cramme, *The power of European integration. Social democracy in search of a purpose*, Policy Network Paper. (London: Policy Network, 2011).
- 6 Anthony H. Birch (1984): «Overload, Ungovernability and Delegation: The Theories and the British Case». *British Journal of Political Science*. Vol. 14, Issue 2, s. 135-160.
- 7 Tale av Storbritannias statsminister Margaret Thatcher på en felles pressekonferanse med Vest-Tysklands forbundskansler Helmut Kohl i London 1985: "Joint Press Conference with West German Chancellor (Helmut Kohl)". Institute of Civil Engineers, central London. Lastet ned 21.04.2017, <http://www.margaretthatcher.org/document/106183>.

- 8 Tale av Europakommisjonens president Jacques Delors "1992: The Social Dimension" på landsmøtet til European Trade Union Congress, Bournemouth 8. september 1988. Speech/88/66.
- 9 "Leader's speech, Blackpool 1998, Tony Blair (Labour)". Lastet ned 3.04.2017, <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=204>.
- 10 NOU 1989:5 *En bedre organisert stat*, Oslo: Forbruker- og administrasjonsdepartementet.
- 11 "Leader's speech, Blackpool 1998, Tony Blair (Labour)". Lastet ned 3.04.2017, <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=204>.
- 12 Anthony Giddens, *The Progressive Manifesto* (London: Polity, 2003).
- 13 Sitert i Alejandro Reuss, "European Social Democracy and the Roots of the Eurozone Crisis" i *Dollars & Sense Real World Economics*, 2016. Lastet ned 23.03.2017, <http://dollarsandsense.org/archives/2016/1116reuss.html>.
- 14 Tony Blair og Gerhard Schröder, *Europe: The Third Way/Die Neue Mitte*, Working Documents No. 2. Johannesburg: Friedrich Ebert Stiftung, 1998, 2.
- 15 Knut Bergmann, *Der Bundestagswahlkampf 1998: Vorgeschichte, Strategien, Ergebnis* (Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2002).
- 16 Guido Bohsem, "Warum Hartz IV gelungen ist" i *Süddeutsche Zeitung* 14. August 2012. Lastet ned 5.04.2017, <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/zehn-jahre-nach-schroeders-reform-warum-hartz-iv-gelungen-ist-1.1440740>.
- 17 "Schröder am Ende – Merkel führt große Koalition" i *Welt N24 Geschichte*. Lastet ned 15.04.2017, <https://www.welt.de/geschichte/article160308011/Schroeder-am-Ende-Merkel-fuehrt-grosse-Koalition.html>.
- 18 Tallene er hentet fra Valgundersøkelsene, og ligger tilgjengelig på professor Bernt Aardals hjemmeside: «LO-medlemmenes stemmegivning 1965-2009». Lastet ned 3.05.2017, www.aardal.info.
- 19 Christoph Arndt (2013): *The Electoral Consequences of Third Way Welfare State Reforms*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- 20 J. Karreth, J. T. Polk og C. S. Allen, "Catchall or Catch and Release? The Electoral Consequences of Social Democratic Parties' March to the Middle in Western Europe" i *Comparative Political Studies*, 46(7), 2012, 791–822.
- 21 *The Economist*, "European social democracy. Rose thou art sick", 2. april 2016. Lastet ned 23.03.2017, <http://www.economist.com/news/briefing/21695887-centre-left-sharp-decline-across-europe-rose-thou-art-sick>.
- 22 Valgdata for de enkelte landene er hentet fra "Parties and Elections in Europe". Lastet ned på forskjellige tidspunkt de fem første månedene av 2017, <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html>. Wikipedia har også gode oversikter over nasjonale valg historisk og i dag.
- 23 Coen fan de Ven (2017) gir en analyse av endringene blant nederlandske velgeres partipreferanser som bakgrunn for valget i Nederland 15. mars 2017 i artikkelen "Welke partijen luisteren nog naar hun wetenschappelijke bureaus?", *rtlnews* 26. februar 2017. Lastet ned 4.05.2017, <https://www.rtlnieuws.nl/geld-en-werk/welke-partijen-luisteren-nog-naar-hun-wetenschappelijke-bureaus>.
- 24 Michael Bröning, "The Rise of Populism in Europe. Can the Center Hold?" i *Foreign Affairs* 3. Juni 2016. Lastet ned 4.05.2017, <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2016-06-03/rise-populism-europe>.
- 25 Anthony Giddens, "Neoprogessivims. A New Agenda for Social Democracy" i Anthony Giddens (red.), *The Progressive Manifesto* (London: Polity Press, 2003), 5.
- 26 Anthony Giddens, *The Third Way* (Cambridge: Polity Press, 1998).
- 27 Giddens, «Neoprogessivims. A New Agenda for Social Democracy», 5–6.
- 28 *Ibid.*, 6–7.
- 29 Bo Rothstein og Sven Steinmo, "Social Democracy in Crisis? What Crisis?", versjon fra 22. mai 2012 av et kapittel som ble publisert i Michael Keating og David McCrones redigerte bok *The Crisis of European So-*

cial Democracy, (Edinburgh: Edinburg University Press., 2012)

30 Ibid., 4.

31 Alina Mungiu-Pippidi et al., *Public Integrity and Trust in Europe*. Berlin: European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building (ERCAS), Hertie School of Government, 2015, 10.

32 Sitert i *The Economist*, "European social democracy. Rose thou art sick", 2. april 2016. Lastet ned 23.03.2017, <http://www.economist.com/news/briefing/21695887-centre-left-sharp-decline-across-europe-rose-thou-art-sick>.

33 Rajev Ayal: «"Permanent campaign mode": Jeremy Corbyn lays plans for Labour victory». The Guardian 13. Juni 2017. Lastet ned 15. Juni 2017: <https://www.theguardian.com/politics/2017/jun/13/permanent-campaign-mode-jeremy-corbyn-lays-plans-for-labour-victory>.